

ความสามารถในการแข่งขันของข้าวไทยในตลาดโลก THE COMPETITIVENESS OF THAI RICE IN GLOBAL MARKET

วันวิสาข์ วงศ์วรรณ¹

ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของข้าวไทยในตลาดโลก และศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการส่งออกข้าวของประเทศไทยไปยังตลาดโลก ใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมข้าว และข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือต่างๆ เพื่อใช้ในวิเคราะห์หาต้นเหตุความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) เป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณ และ วิเคราะห์ไดมอนด์โมเดลทั้ง 5 ด้าน เป็นการวิเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่อนำมาทำวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT Analysis) ผลการศึกษาพบว่า อุตสาหกรรมข้าวของประเทศไทยความสามารถในการแข่งขันในด้านอุปสงค์ของตลาด ด้านอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุน และไม่มีความสามารถในการแข่งขันในด้านปัจจัยการผลิตในส่วนของกลุ่มผู้ผลิต กลยุทธ์องค์กร โครงสร้าง และการแข่งขัน และ ภาครัฐ ซึ่ง 3 ส่วนนี้คือปัญหาและอุปสรรคต่อการส่งออกข้าวไทย ดังนั้นภาครัฐควรมีนโยบายในการพัฒนาอุตสาหกรรมข้าวที่ยั่งยืน และส่งเสริมความรู้และความเข้าใจในการผลิตข้าวให้แก่กลุ่มผู้ผลิตเพื่อทำให้ผลผลิตและคุณภาพของข้าวสูงขึ้น ซึ่งส่งผลดีต่ออุตสาหกรรมข้าวไทยในระยะยาว

คำสำคัญ: ข้าว ความสามารถในการแข่งขัน ไดมอนด์โมเดล

Abstract

There were two objectives of this study which were to analyze the competitiveness of Thai Rice in Global Market, and to identify barrier for Thai rice exported in Global Market. Primary and Secondary data were used for this study. For primary data, relevant stakeholders' interview was conducted. And, secondary data from various sources (Journals, reports, and internet sources) were utilized for data collection. A reveal competitive advantage index (RCA) and Diamond Model depended on the following 5 conditions for analyze SWOT Analysis .Results from Diamond Model and SWOT Analysis suggest that Thai Rice industry have competitive advantage in the demand condition, related and supporting industries. Nevertheless, Thai Rice industry did not have competitiveness in Factor condition: Rice farmers, firm strategy and rivalry and Government that three part is barrier for Thai rice exported, therefore, the government should have a policy for sustainable development of Rice industry, encourage the knowledge and understanding on the production of rice farmers to make high-productivity and quality, which good for Thai Rice industry in long term.

Keywords: Rice Competitiveness Diamond Model

¹ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักงานกรุงเทพฯ โทร. 086-3132310 E-Mail: wkunghang@gmail.com

² อาจารย์ประจำ วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักงานกรุงเทพฯ

บทนำ

ข้าว ถือว่าเป็นอาหารหลักของประชากรส่วนใหญ่ในโลกนี้เกือบเจ็ดพันล้านคน และนับวันประชากรโลกจะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แต่การผลิตข้าวเพื่อบริโภคนั้นมีเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย จากรายงานของกระทรวงเกษตร สหรัฐอเมริกา พบว่า สถานการณ์การผลิตและการบริโภคข้าวของโลกในปัจจุบัน มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยในปี พ.ศ. 2558 เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2557 เพียงร้อยละ 0.08 โดยในส่วนของปริมาณการบริโภคและใช้ประโยชน์จากข้าวของทั่วโลกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต้องการของตลาดข้าวทั่วโลกที่เพิ่มสูงขึ้นตามไป (กระทรวงเกษตร สหรัฐอเมริกา, 2558)

ถึงแม้ความต้องการบริโภคและใช้ประโยชน์จากข้าวทั่วโลกจะมีปริมาณที่เพิ่มขึ้น แต่การค้าข้าวระหว่างประเทศมีการซื้อขายกันประมาณ 43 ล้านตันข้าวสาร หรือเพียงร้อยละ 9.06 ของปริมาณผลผลิต และ เพียงร้อยละ 8.91 ของความต้องการในการบริโภค และใช้ประโยชน์ ซึ่งถือว่ามียานวนที่น้อยมาก จากการที่ตลาดข้าวทั่วโลกมีปริมาณการซื้อขายไม่มาก มีสาเหตุมาจากประเทศที่มีประชากรบริโภคข้าวเป็นพืชอาหารหลัก โดยส่วนมากจะมุ่งเน้นดำเนินนโยบายสนับสนุนพึ่งพาตนเองโดยให้มีการผลิตภายในประเทศ และพยายามให้เกิดสมดุลของสินค้าข้าวระหว่าง การผลิต การบริโภคและปริมาณสต็อกภายในประเทศ หากประเทศใดมีการผลิตภายในประเทศไม่เพียงพอต่อความต้องการ ก็อาจจะใช้นโยบายในการการนำเข้ามาบ้างเพื่อเป็นปัจจัยเสริมตามความจำเป็นเท่านั้น (สมพร อิศวิลานนท์, 2556) จากนโยบายการพึ่งพาตนเองของแต่ละประเทศทั่วโลกทำให้เกิดปริมาณข้าวส่วนเกินในตลาดโลกเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงส่งผลให้หลายๆประเทศเริ่มมีการส่งออกข้าวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะประเทศในแถบอาเซียน เช่น เวียดนาม กัมพูชา และพม่า ถือเป็นคู่แข่งที่สำคัญของประเทศไทยในปัจจุบัน

ข้าวเป็นพืชเกษตรที่ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยจากข้อมูลศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร พบว่าในปี พ.ศ. 2557 สินค้าข้าวมีปริมาณการส่งออกรวมอยู่ที่ 10.97 ล้านตัน มูลค่า 174,851 ล้านบาท คิดเป็น 2.27 % ของมูลค่าการส่งออกรวมของประเทศ โดยตลาดหลักที่ประเทศไทยมีการส่งออก จะอยู่ที่ แอฟริกา เอเชีย และตะวันออกกลาง และเป็นสินค้าที่หลายประเทศให้ความสำคัญ เช่น อินเดีย เวียดนาม สหรัฐอเมริกา และจีน เป็นต้น จึงส่งผลให้เกิดการแข่งขันเพิ่มมากขึ้น จนทำให้ประเทศไทยที่เคยส่งออกข้าวเป็นอันดับหนึ่งของโลกเป็นระยะเวลาหลายปีติดต่อกันสูญเสียแชมป์ในการส่งออกข้าว ให้แก่ประเทศอินเดีย และ อันดับสองคือเวียดนาม ในปี พ.ศ. 2555 โดยประเทศไทยมีปริมาณการส่งออกตกลงมาอยู่ในอันดับที่ 3 โดยปริมาณการส่งออกรวมอยู่ที่ 6.95 ล้านตันข้าวสาร คิดเป็นร้อยละ 17.38 ของมูลค่าการส่งออกทั่วโลก โดยอินเดีย และเวียดนาม มีปริมาณการส่งออกรวมอยู่ที่ 10.25 และ 7.72 ล้านตันข้าวสาร ตามลำดับ ซึ่งสาเหตุหลักมาจากนโยบายการรับจำนำข้าวของรัฐบาลใน ปีพ.ศ. 2554 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสร้างเสถียรภาพของราคาข้าวและยกระดับราคาข้าวทั้งระบบให้สูงขึ้น ซึ่งในช่วง 2 ปีของการดำเนินนโยบายดังกล่าว ภาครัฐสามารถยกระดับราคาข้าวเปลือกในตลาดรับซื้อข้าวเปลือกของภาครัฐให้อยู่ในระดับราคาสูงตามที่รัฐกำหนด แต่ปัญหาจากนโยบายดังกล่าว ส่งผลให้ราคาข้าวของประเทศไทยที่ส่งออกไปยังตลาดโลก มีระดับราคาที่สูงกว่าประเทศคู่แข่งในตลาดการค้าข้าวโลกอย่างมาก ทำให้ความสามารถในการแข่งขันของข้าวไทยในตลาดโลกทำได้ลำบากมากขึ้น ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลเสียต่อปริมาณการส่งออก และส่วนแบ่งในตลาดส่งออกข้าวของไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าที่ผ่านมา ประเทศไทยจะอยู่ในกลุ่มของผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่รายหนึ่งในตลาดการค้าข้าวระหว่างประเทศ แต่สถานการณ์ดังกล่าว สามารถชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยไม่มีอำนาจในการควบคุมกลไกราคาในตลาดการค้าข้าวระหว่างประเทศได้ การดึงปริมาณข้าวทั้งหมดเข้ามาควบคุมโดยภาครัฐเพื่อเป็นการยกระดับราคาข้าวให้สูงขึ้นทั้งระบบนั้น ทำให้ตลาดส่งออกข้าวไทยก้าวสู่สภาวะของ “การขาด

ประสิทธิภาพ” ทำให้เกิดการเสียโอกาสในการส่งออกข้าวของไทยไปในตลาดการค้าข้าวโลก และถูกแย่งชิงส่วนแบ่งการตลาดจากประเทศคู่แข่งเป็นอย่างมาก (สมพร อิศวิลานนท์, 2557)

นอกจากปัญหาด้านราคาแล้วยังได้พบว่า ปัญหาด้านคุณภาพสินค้าข้าวของประเทศไทย ยังไม่มีการพัฒนาให้ดีขึ้น โดยเฉพาะกรณีของข้าวหอมมะลิจากประเทศเวียดนามสามารถทดแทนข้าวหอมมะลิของประเทศไทยในตลาดส่งออก สามารถชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้ข้าวหอมมะลิที่เป็นข้าวส่งออกของประเทศไทยจะมีความจำเพาะของแหล่งผลิตในอดีต แต่ในปัจจุบันความจำเพาะของแหล่งผลิตของประเทศไทยที่มีอยู่นั้นกำลังจะหายไป เพราะมีแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิแหล่งใหม่ เช่นในเวียดนาม สหรัฐอเมริกา หรือ ข้าวบาสมาดิก ของประเทศ อินเดีย ปากีสถาน ที่คุณภาพสินค้าสามารถทดแทนข้าวหอมมะลิของประเทศไทยได้ และมีระดับราคาขายในตลาดส่งออกที่ถูกกว่าราคาข้าวหอมมะลิจากประเทศไทย ซึ่งการปรับปรุงคุณภาพข้าวชนิดต่างๆของประเทศคู่แข่งมีความก้าวหน้าไปมากจนเป็นที่เชื่อถือของผู้บริโภคและผู้นำเข้าจากหลายประเทศ

จากสถานการณ์ดังกล่าว จึงควรศึกษาความสามารถในการแข่งขันของข้าวไทยในตลาดโลก เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมในเชิงรุกให้สอดคล้องกับสภาวะเศรษฐกิจและสภาพการแข่งขันในตลาดโลกซึ่งจะส่งผลให้อุตสาหกรรมข้าวของประเทศไทยมีศักยภาพในการแข่งขันกับประเทศอื่นได้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงความสามารถในการแข่งขันของข้าวไทยในตลาดโลก
2. เพื่อศึกษาปัญหา และอุปสรรคของของข้าวไทยที่ส่งผลต่อการส่งออกไปยังตลาดโลก

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้จะมีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ 2 แบบ คือ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) และข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยข้อมูลทุติยภูมิจะเป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมไว้ของหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐ และเอกชน สำหรับข้อมูลปฐมภูมินั้นได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือผู้ประกอบการหรือผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับอุตสาหกรรมข้าว จากนั้นนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาทำการวิเคราะห์ตามวิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Method) โดยใช้การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) ทำการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันกับประเทศคู่แข่งสำคัญ ได้แก่ อินเดีย เวียดนาม ซึ่งข้อมูลที่ใช้ในการคำนวณเป็นข้อมูลมูลค่าการส่งออกที่เก็บรวบรวมโดย International Trade Center

การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method) เป็นการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศ โดยใช้ทฤษฎีความได้เปรียบในการแข่งขันระหว่างประเทศ โดยทำการวิเคราะห์ผลกระทบทั้งเชิงบวก และเชิงลบ และนำไปทำการวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT Analysis) เพื่อจะได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของข้าวไทย

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA)

ในการวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) นี้จะเป็นการวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบข้าวของไทย และประเทศคู่แข่งที่มีการส่งออกข้าวรวมสูงสุด 3 อันดับแรกของโลก ได้แก่ อินเดีย และ

เวียดนาม โดยใช้ข้อมูลปี พ.ศ. 2554 – 2558 โดยทำการศึกษาในรหัสพิกัดศุลกากรระบบฮาร์โมนี (Harmonized System: HS100630 จากการคำนวณค่าดัชนีความได้เปรียบโดยปรกาฏ (RCA) พบว่า ทั้งสามประเทศมีความได้เปรียบในการส่งออกข้าว โดยมีค่าดัชนี RCA โดยเฉลี่ย 5 ปี (ปี 2554 – 2558) ใกล้เคียงกันมาก โดยประเทศเวียดนามมีค่าดัชนี RCA สูงที่สุด อยู่ที่ 18.52 (ค่าเฉลี่ย RCA > 1) รองลงมาคือประเทศอินเดีย มีค่าดัชนี RCA อยู่ที่ 18.46 (ค่าเฉลี่ย RCA > 1) และอันดับสามคือประเทศไทยมีค่าดัชนี RCA อยู่ที่ 18.22 (ค่าเฉลี่ย RCA > 1)

การศึกษาความได้เปรียบในการแข่งขันระหว่างประเทศ (Diamond Model)

ด้านสภาพปัจจัยการผลิต กลุ่มผู้ผลิตหลักของอุตสาหกรรมข้าวประเทศไทย หรือชาวนา มีจำนวนถึง 3.7 ล้านครัวเรือน ซึ่งมีจำนวนมากกว่าเกษตรกรที่ปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ แต่เป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีรายได้ต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นๆ โดยมีรายได้สุทธิอยู่ที่ 271บาท/ไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557) มีชาวนาจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองต้องทำการเช่าที่ดินเพื่อปลูกข้าว อีกทั้งกลุ่มชาวนาในประเทศไทยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนที่มีอายุสูง และมีระดับการศึกษาที่ค่อนข้างต่ำ ซึ่งจากปัญหาต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้ชาวนาขาดความรู้ และแรงจูงใจที่จะทำการพัฒนาการปลูกข้าวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ในส่วนพื้นที่เพาะปลูกข้าวของประเทศไทยพบว่าในปี 2558 พื้นที่เพาะปลูกอยู่ที่ 70.61 ล้านไร่ ซึ่งลดลงจากปี 2557 อยู่ที่ร้อยละ 8.62 และผลผลิตต่อไร่ลดลงจาก 477 กก./ไร่ เหลือเพียง 462 กก./ไร่ ซึ่งถือว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับประเทศเวียดนามที่มีผลผลิตต่อไร่ 862 กก./ไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร “คาดการณ์ตามแผนการผลิตข้าว ภายใต้โครงการปรับ โครงสร้างการผลิตข้าว) และในส่วนโครงสร้างพื้นฐานภายในประเทศ และแหล่งเงินทุนที่เกษตรกร และผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงได้ง่าย ซึ่งถือเป็นข้อได้เปรียบของประเทศไทย

ด้านเงื่อนไขอุปสงค์ของตลาด ปริมาณความต้องการบริโภค และใช้ประโยชน์จากข้าวมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งความต้องการข้าวในตลาดมีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะการเติบโตของเมืองและคนชั้นกลางทำให้ความต้องการข้าวคุณภาพสูงขยายตัว มีความหลากหลายทั้งด้านโภชนาการและความปลอดภัย ในขณะที่ความต้องการข้าวคุณภาพต่ำจะมีสัดส่วนที่ถดถอยลง ซึ่งส่งผลดีต่อประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทยมีความหลากหลายของพันธุ์ข้าว เช่น ข้าวหอมมะลิ ข้าวขาว ปลายข้าว ข้าวกล้อง และข้าวอินทรีย์ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการข้าวของแต่ละประเทศ

แต่ในทางกลับกันประเทศผู้นำเข้าข้าวที่สำคัญได้มีการใช้นโยบายมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองเพิ่มมากขึ้น โดยเพิ่มผลผลิตภายในประเทศ เพื่อเป็นการลดการนำเข้าข้าวจากต่างประเทศ

ด้านอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุน ประกอบไปด้วย 1. อุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์พืช ที่มีทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนในการวิจัย พัฒนาพันธุ์ข้าวให้มีคุณภาพมากขึ้น อีกทั้งมีการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ให้กับกลุ่มเกษตรกรทั่วทั้งประเทศ 2. อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ซึ่งทั้ง 2. อุตสาหกรรมนี้ประเทศไทยต้องมีการนำเข้าวัตถุดิบหลักสำหรับการผลิตจึงส่งผลให้สินค้าทั้งสองชนิดนี้มีราคาที่สูง 3. อุตสาหกรรมข้าวสารบรรจุถุง เป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการส่งออกข้าวของประเทศไทย เนื่องจากมีผู้ประกอบการหลายรายที่อยู่ในอุตสาหกรรมนี้ทำการส่งออกข้าวควบคู่ไปด้วย อีกทั้งอุตสาหกรรมข้าวสารบรรจุถุงยังมีการพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับการผลิตอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งยังมีการควบคุมมาตรฐานข้าวให้ได้คุณภาพสม่ำเสมอ

กลยุทธ์องค์กร โครงสร้าง และการแข่งขัน

- โครงสร้างและการแข่งขัน ระบบการค้าข้าวของประเทศไทยในปัจจุบันไม่ได้ต่างจากในอดีตมากนัก โดยเริ่มจากชาวนา ขายข้าวเปลือกให้กับผู้รวบรวมในพื้นที่ หรือบางกรณีมีการเลือกขายเข้าโรงสีโดยตรง หรือขายเข้า

กลุ่มสหกรณ์ของพื้นที่ และจะผ่านไปสู่โรงสี จากนั้นมีการขายข้าวสารอีกรอบซึ่งส่วนใหญ่เป็นการขายผ่านนายหน้าค้าข้าวหรือที่เรียกว่าหยัง (Trader) และบางครั้งมีการขายผ่านโรงสีโดยตรงหรือบางกรณีผู้ซื้อที่มีความต้องการซื้อผ่านโรงสีโดยตรงเพื่อลดค่าใช้จ่ายบางส่วนในการซื้อผ่านนายหน้าค้าข้าว จากนั้นข้าวสารทั้งหมดจะผ่านไปยังผู้ประกอบการทั้งผู้ประกอบการข้าวถุง ผู้ส่งออก จะเห็นได้ว่าผู้ที่มีความสำคัญอย่างมากในกระบวนการขายข้าวคือโรงสี และ หยัง และ การแข่งขันในตลาดการค้าข้าวทั่วโลกพบว่า มีการแข่งขันที่ค่อนข้างสูงโดยเฉพาะในด้านราคา ที่คู่แข่ง ได้แก่ อินเดีย เวียดนาม มีราคาข้าวที่ต่ำกว่าของประเทศไทย เนื่องจากมีผลผลิตต่อไร่ที่สูง ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตต่ำ

- กลยุทธ์องค์กร ในหลายปีที่ผ่านมารัฐบาลได้ใช้นโยบายการแทรกแซงราคา ซึ่งส่งผลต่อต้นทุนราคาข้าวภายในประเทศสูงขึ้น จึงทำให้ราคาส่งออกข้าวไปยังต่างประเทศมีราคาที่สูงขึ้นตามไปด้วย ทำให้ปริมาณการส่งออกข้าวของประเทศไทยลดลงสูญเสียแชมป์ให้แก่ประเทศอินเดีย และเป็นรองประเทศเวียดนาม ถึงแม้ปัจจุบันจะมีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และผู้ประกอบการ เข้ามามีบทบาทในการกำหนดกลยุทธ์เพื่อการส่งออกข้าวเพิ่มมากขึ้นซึ่งอาจจะต้องใช้เวลาพอสมควรในการที่พัฒนาอุตสาหกรรมข้าวไทยให้ยั่งยืน

รัฐบาล การเมืองของประเทศไทยไม่มีเสถียรภาพ ส่งผลให้การดำเนินนโยบายต่างๆ ขาดความต่อเนื่อง อีกทั้งหน่วยงานของภาครัฐมีหลายหน่วยงาน ซึ่งลักษณะงานคือต่างฝ่ายต่างดำเนินงานของตนเองโดยไม่มีการประสานงานกัน ส่งผลให้นโยบาย ความรู้ หรือความช่วยเหลือต่างๆ กระจัดกระจาย ส่งผลให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลหรือความช่วยเหลือได้ยาก (กฤษฎา บัวโรย, 2557)

โอกาสหรือเหตุผลวิจัย

- ภัยธรรมชาติเป็นปัญหามากที่สุดคือ ภัยแล้ง เนื่องจากข้าวเป็นพืชที่ต้องการน้ำสำหรับเจริญเติบโต ดังนั้นหากเกิดภัยแล้งก็ส่งผลกระทบต่อผลผลิตข้าวที่ได้รับจะน้อยลง

- การผันผวนของค่าเงินบาท ซึ่งเป็นภาวะความเสี่ยงที่เป็นอุปสรรคต่อโอกาสในการขยายตลาดและส่งผลกระทบต่อการแข่งขันส่งออกข้าวของไทย

- มาตรการการกีดกันทางการค้าของสหภาพยุโรปที่มีการกำหนดโควตาการนำเข้าสินค้าข้าวสารซึ่งเป็นอุปสรรคต่อผู้ประกอบการไทยในการส่งออกสินค้า

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของอุตสาหกรรมข้าวของประเทศไทย โดยใช้ SWOT Analysis สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

จุดแข็ง พบว่า คุณภาพข้าวที่ได้รับการยอมรับมาเป็นระยะเวลานาน อีกทั้งมีพันธุ์ข้าวที่หลากหลาย ตั้งแต่ข้าวคุณภาพสูง ข้าวคุณภาพกลาง ข้าวคุณภาพต่ำ และข้าวเพื่อสุขภาพ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของตลาดได้ทุกระดับ และมีเทคโนโลยีสำหรับการผลิตข้าวให้ได้มาตรฐาน อีกทั้งมีแหล่งเงินทุนที่ให้การสนับสนุนทั้งกลุ่มเกษตรกรชาวนาที่ผลิต และผู้ประกอบการ

จุดอ่อน พบว่า ทรัพยากรที่เป็นกำลังผลิตหลัก คือชาวนา ที่ยังขาดความรู้และความเข้าใจในการเพาะปลูกข้าวอย่างถูกวิธีเพื่อให้ได้ผลผลิตต่อไร่ที่สูงขึ้น และให้ข้าวมีคุณภาพที่ดี นอกจากนี้เกษตรกรชาวนาของประเทศไทยยังมีระดับการศึกษาที่ไม่สูงมากส่งผลให้ลักษณะการทำนาที่ยังเป็นแบบเดิมๆ ไม่มีการพัฒนาระบบให้ดีขึ้น และการเมืองของประเทศไทยไม่มีเสถียรภาพ ส่งผลให้การดำเนินนโยบายต่างๆ ขาดความต่อเนื่อง อีกทั้งรัฐบาลมีการใช้นโยบายการแทรกแซงราคาเป็นหลัก ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหามากมาย

โอกาส พบว่า ปริมาณความต้องการบริโภค และใช้ประโยชน์จากข้าวมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งความต้องการข้าวในตลาดมีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะการเติบโตของเมืองและคนชั้นกลางทำให้ความต้องการข้าว

คุณภาพสูงขยายตัว มีความหลากหลายทั้งด้านโภชนาการและความปลอดภัย ในขณะที่ความต้องการข้าวคุณภาพต่ำจะมีสัดส่วนที่ลดลง

อุปสรรค พบว่า ภัยแล้งถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อผลผลิตข้าว และ มาตรการการกีดกันทางการค้าของสหภาพยุโรปที่มีการกำหนดโควตาการนำเข้าสินค้าข้าวสารซึ่งเป็นอุปสรรคต่อผู้ประกอบการไทยในการส่งออกสินค้า

สรุป

ผลการศึกษาความสามารถในการแข่งขันของข้าวไทย พบว่า ประเทศไทยมีความสามารถในการแข่งขันด้านเงื่อนไขอุปสงค์ของตลาด โดยปริมาณความต้องการบริโภค และใช้ประโยชน์จากข้าวทั่วโลกมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งความต้องการข้าวในตลาดมีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะการเติบโตของเมืองและคนชั้นกลางทำให้ความต้องการข้าวคุณภาพสูงขยายตัว มีความหลากหลายทั้งด้านโภชนาการและความปลอดภัย ซึ่งประเทศไทยมีพันธุ์ข้าวที่หลากหลายสามารถตอบสนองความต้องการของตลาดข้าวโลกที่เปลี่ยนแปลงไป และด้านอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์ข้าว หรืออุตสาหกรรมข้าวถุง ต่างมีส่วนสำคัญในการวิจัย และนำเทคโนโลยีในด้านต่างๆ มาพัฒนาให้ข้าวไทยมีคุณภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น แต่ประเทศไทยไม่มีความสามารถในการแข่งขัน ด้านสภาพปัจจัยการผลิต โดยกลุ่มผู้ผลิตหลัก หรือชาวนา ขาดความรู้ และแรงจูงใจที่จะทำการพัฒนาการปลูกข้าวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งผลให้ผลผลิตข้าวต่อไร่ของประเทศไทยต่ำและมีต้นทุนที่สูงกว่าประเทศคู่แข่ง เช่น เวียดนาม และรัฐบาลไทยยังใช้กลยุทธ์ในการแทรกแซงราคากับสินค้าข้าวอยู่เกือบทุกรัฐบาล ทำให้ราคาข้าวของประเทศไทยไม่เป็นไปตามกลไกตลาด อีกทั้งเป็นการเข้าไปช่วยเหลือเกษตรกรที่ปลายเหตุ อีกทั้งการเมืองไทยยังไม่มีเสถียรภาพส่งผลให้การดำเนินนโยบายต่างๆ ขาดความต่อเนื่อง

ดังนั้นปัญหา และอุปสรรคของของข้าวไทยที่ส่งผลต่อการส่งออกไปยังตลาดโลก คือ ชาวนา ขาดความรู้ และแรงจูงใจที่จะทำการพัฒนาการปลูกข้าวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งผลให้ผลผลิตข้าวต่อไร่ต่ำ และ รัฐบาลยังคงมุ่งเน้นกลยุทธ์ในการแทรกแซงราคาข้าวเป็นสำคัญ ทำให้ไม่เกิดการพัฒนาความสามารถของข้าวไทยอย่างยั่งยืน จึงขอเสนอแนวทางในการแก้ไขเพื่อเป็นการเพิ่มความสามารถของข้าวไทย ดังนี้

เสนอแนวทางการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกรเพื่อให้ทราบถึงวิธีเพาะปลูกข้าวอย่างถูกวิธี และให้เกษตรกรสามารถบริหารจัดการวางแผนการปลูกข้าวให้ได้คุณภาพ และมาตรฐานตามที่ตลาดต้องการ

ภาครัฐบาลควรมีการกำหนดนโยบายในการพัฒนาข้าวอย่างครบวงจร ตั้งแต่เริ่มเพาะปลูก ไปจนถึงการจัดจำหน่าย

รัฐบาลควรใช้นโยบายการส่งเสริมการผลิตข้าวในพื้นที่แปลงใหญ่ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต เพิ่มคุณภาพข้าว และกิจกรรมการเกษตรอื่นๆ อีกทั้งพัฒนาให้เป็นจุดเรียนรู้ การบริหารจัดการ เชิงอุตสาหกรรมครบวงจร ด้วยการถ่ายทอด เทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ประณีตและเหมาะสมกับพื้นที่สู่เกษตรกรในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ควรทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อศักยภาพของชาวนาไทย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพ และหาสาเหตุเพื่อลดต้นทุนในการผลิต และเพิ่มมูลค่าในการส่งออกในภาพรวมให้ได้มากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาจากอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผศ.ดร.ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ ที่ได้สละเวลาอันมีค่า เพื่อให้คำปรึกษาและให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการจัดทำการศึกษาอิสระในครั้งนี้ และขอขอบคุณส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมข้าว ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลในการศึกษา รวมทั้งให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อันนำมาซึ่งผลสำเร็จในการศึกษาอิสระครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- [1] กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2558). สถานการณ์การผลิตและการตลาดข้าวของโลก ปีการผลิต 2558/2559. (2558). ค้นเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2559, จาก <http://www.ricethailand.go.th/home/images/may.pdf>.
- [2] กรมการข้าว กลุ่มยุทธศาสตร์ สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ข้าว. (2558). อุตสาหกรรมข้าวของประเทศไทย ปี 2558-2559 ทิศทางและศักยภาพการผลิตข้าวไทย. ค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2559, จาก <http://www.dft.go.th>.
- [3] กระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา. (2016). World Rice Production Consumption and Stocks. ค้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2559, จาก <http://www.fas.usda.gov>.
- [4] นิชภา สุทธิรักษ์. (2555). การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.บ[5] นิตยสารข้าวไทย. (2559). เปลี่ยนได้เวลาปฏิวัติข้าวไทยทั้งวงจร. ฉบับที่ 53 ประจำเดือนมีนาคม – เมษายน 2559. กรุงเทพฯ.
- [6] นิพนธ์ พัวพงศกร. (2556). ทิศทางข้าวไทยในปี 2556. ค้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2559, จาก http://www.thairice.org/doc_dl/032013/ppt-b.pdf.
- [7] United Nations Commodity Trade Statistics Database (UN comtrade). (2016) . Thailand export statistics. ค้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2559, จาก <http://www.comtrade.un.org>.

ตารางที่ 1 ค่าดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) ส่วนแบ่งตลาด และอัตราการขยายตัวการส่งออกข้าวของประเทศไทย อินเดีย และเวียดนาม

ประเทศ / ปี	2554	2555	2556	2557	2558	ค่าเฉลี่ย
ประเทศไทย						
RCA	22.28	16.25	15.36	18.23	18.97	18.22
ส่วนแบ่งตลาด (%)	27.98	20.20	18.54	21.85	24.50	22.50
อัตราการขยายตัว (%)		-29.29	-1.17	21.31	-16.07	-6.31
ประเทศอินเดีย						
RCA	11.75	18.15	20.19	20.27	22.18	18.46
ส่วนแบ่งตลาด (%)	19.44	28.46	35.90	33.90	35.90	30.65
อัตราการขยายตัว (%)		43.36	35.80	-2.8	-20.71	13.91
ประเทศเวียดนาม						
RCA	32.46	27.84	18.69	16.22	6.42*	18.52
ส่วนแบ่งตลาด (%)	17.26	17.27	13.04	12.83	7.05*	13.70
อัตราการขยายตัว (%)		-2.01	-18.73	1.29	-58.89*	-19.59

ที่มา : จากการคำนวณ